

Vuosikirja 2017 – sarjassaan kymmenes

Turun seudun sukututkijoiden säännöissä ilmoitetaan yhdistyksen yhtenä tehtävänä olevan paikallishistorian edistämisen. Kun aihe nousi taannoin jäsenistössä keskusteluun, oli seuraavan vuosikirjan aihe melkein selvä. Kohteeksi otettiin lopulta Turun liitosalueet pelkän kaupungin sijaan, sillä näin ajateltiin mahdollisimman monen kirjoittajan saavan tilaisuuden osallistua julkaisuun. Aiemmat kirjat ovat olleet aiheiltaan vapaita tai keskittyneet Turkuun, johonkin yksittäiseen pitäjään, laitokseen tai ilmiöön.

Tämän kirjan kansikuvassa konkretisoituu teoksen otsikko *Melkein maalla – lähes kaupungissa*. Kun kuva otettiin, seisoi sen kuvaaja Ryssänmäellä, Kaarinan pitäjän puolella. Kuvan poikki kulkee 1620-luvun alussa Turun ympärille pystytetyn tulliaidan kiviperusta, jonka päälle on kyhätty myöhempi puurakenne. Aita merkitsi maaseudun muuttumista kaupungin alueeksi. Tulliaita merkitsi myös sitä, että sen kahden puolen noudatettiin eri lakeja ja erioikeuksia. Kirkko seisoi joka tapauksessa kaupungissakin keskellä kylää.

Turkua ympäröivistä vuorista Ryssänmäki on vaihtanut usein nimeään. Mäen nimenä oli 1570-luvulle saakka Miehenmäki eli Miesmäki. Porvari Jakob Ryss rakensi niihin aikoihin talonsa sen Henrikinkadun puoleiselle rinteelle ja mäkeä ryhdyttiin kutsumaan veroluetteloidissa Ryssänmäeksi. Tämän nimen mäki sai pitää 1940-luvulle, jolloin sen huipulle rakennettiin vesilinna. Nimi muuttui tuolloin Vesilinnanmäeksi. Kun Turun yliopiston rakennukset sijoitettiin mäelle 1950-luvulta lähtien, otettiin käyttöön nimi Yliopistonmäki. Mäen voisi nimetä jälleen uudelleen leikkimielisesti Naismäeksi, sillä yliopiston henkilökunnasta ja opiskelijoista suurin osa on naisia. Nimien kierto saisi näin loogisen päätöksen.

Ruotsin valtakunnassa joudatettiin 1500-luvulta merkantilistista talouspolitiikkaa, joka merkitsi kruunun tarkkaa sääntelyä. Valtakunta tarvitsi rahaa sodankäyntiin, ja siksi 1600-luvulla säädettiin yhä uusia veroja. Yksi näistä veroista oli pikkutulli vuodesta 1622, jota tuli suorittaa kaikista kaupunkiin myytäväksi tuoduista tuotteista. Jos paraislainen emäntä halusi tuoda kaupunkiin myytäväksi vaikkapa kananmunia ja sukkaparin, oli hänen maksettava niistä tullimaksu tulliaidan portilla. Kun porvari sitten vei näitä tuotteita laivallaan muihin kotimaisiin satamiin, oli hänen suoritettava pikkutulli linnan tullipuomilla, joka sijaitsi Aurajoessa. Suuri meritulli maksettiin ulkomaille vietävistä rahdeista.

Tulliaidan pystytys ja ylläpito oli Turun porvariston vastuulla. Kun tapana oli vastustaa kaikkia uusia velvoitteita, joista aiheutui kuluja, kesti aidan pystytys useita vuosia. Jatkossa osa porvareista laiminlöi aidan kunnossapidon ja maistraatin oli huomautettava siitä heille jatkuvasti. Itse aita koostui matalasta alusrakenteesta, joka tehtiin maaston vaatimusten mukaisesti luonnonkivistä tai sorasta ja hiekasta. Rakenteen päälle pystytettiin lankku- tai lauta-aita. Salaa kaupunkiin pyrkivät tullin välttelijät ja varkaat aiheuttivat aidalle jatkuvasti vahinkoa. Tullimiehet kyllä valvoivat aita, mutta lautojen irrottajia löytyi silti aina. Ainoat lailliset tullipaikat olivat Turun linnan puomi, Aninkaisten tulli, jokitulli Multavierussa, Hämeen tulli ja Uudenmaan tulli. Tulleissakin esiintyi ongelmia, sillä osa kaupunkiin tulijoista saattoi ratsastaa niistä täyttä laukkaa sisään tai tullimiehiä epäiltiin lahjusten ottamisesta. Kaikki nämä ongelmat poistuivat vasta, kun pikkutulli lakkautettiin vuonna 1808 ja aita kävi tarpeettomaksi Suomen suuriruhtinas Aleksanteri I:n halutessa osoittaa avomielisyyttään.

Tulliaita ei ollut vain fyysinen raja, vaan myös henkinen. Sen sisäpuolella noudatettiin vuoden 1734 valtakunnanlakiin saakka 1350-luvulta periytynyttä kuningas Maunu Eerikinpojan kaupunginlakia, joka määräsi erikseen porvariston elinkeinonharjoituksesta. Lakiin annettiin vuosisatojen saatossa uusia säädöksiä, joiden kautta määriteltiin Turun ja sen asukkaiden oikeuksia. Jokaisella kaupungilla oli omat oikeutensa eli privilegionsa, joten niiden asema oli aina hieman poikkeava toisistaan. Lisäksi kaupungin raadilla oli pitkälle menevä oikeus hoitaa omaa aluettaan ja asukkaitaan koskevat asiat. Maaseudulla noudatettiin samalta ajalta olevaa maanlakia, jonka sisältö oli huomattavan erilainen. Kaupungissa esimerkiksi pojat ja tyttäret perivät tasan, mutta maalla tytär vain kolmanneksen.

Vaikka tulliaita erotti kaupungin alueen ympäröivästä maaseudusta, ei se kuitenkaan tarkoittanut sitä, että turkulaiset olisivat eristäytyneet aitansa sisään. Kruunu lahjoitti 1500-luvulta lähtien Turun kaupungille useita maatiloja ja teollisuuslaitoksia kaupungin talouden vahvistamiseksi. Tällaisia tiloja olivat esimerkiksi Halistenkosken alue ja Lauste sekä Kupittaa. Myös yksittäiset porvarit hankkivat lähipitäjistä maatiloja ja teollisuuslaitoksia. Tapio Hurme keskittyikin artikkelissaan juuri tähän aiheeseen esittelemällä Kaksikerran paperimyllyn ja sen omistajasuvun. Suurimmat omistukset sijaitsivat kaupungin lähipitäjissä Kaarinassa ja Maariassa. Hirvensalon, Satavan ja Kaksikerran saarien tiloista suurin osa oli porvariston ja myös papiston ja virkamiesten hallussa vuosisadat ennen varsinaisten liitosalueiden syntyä.

Turku oli 1600-luvulta ainutlaatuinen kaupunki Ruotsin valtakunnassa. Missään muualla samaan kaupunkiin ei ollut sijoittunut kenraalikuvernööri-maaherraa lääninhallituksineen, hovioikeutta virkakuntineen, piispaa tuomiokapituleineen ja yliopistoa professoreineen. Turun kaupungissa asui porvariston lisäksi vuosisatojen ajan runsaasti siviilivirkamiehiä ja papistoa. Monet virkamiehet hankkivat itselleen maatiloja kaupungin läheisyydestä. Niillä asuttiin kesäisin, jolloin kaupunki-ilma koettiin vaaralliseksi ja tautien kyllästäväksi. Akatemian pappisprofessorit saivat puolestaan palkkansa heille määrättyjen seurakuntien tuloista. Tämän kirjan kirjoittajista Pirjo Terho ja Riitta Ilvonen keskittyvät artikkeleissaan juuri heihin.

Työläisväestön levittäytyminen kaupungin rajojen ulkopuolelle sai vauhtia väestön kasvusta jo 1700-luvun lopulla. Ensimmäiset esikaupungit syntyivät 1800-luvun alkupuolella Nummenpakalle ja Raunistulaan. Niihin sijoittui myös kapakoita ja ilotaloja, joten meno saattoi olla välillä virkavaltaa häiritsevää. Kupittaaalla harjoitettiin edellä mainittujen lisäksi maanviljelystä ja tupakan kasvatusta. Kupittaaan lähteellä juotiin myös terveysvettä ja huviteltiin. Itse asiassa ensimmäinen tieto Kupittaaasta juhannuksen huvittelupaikkana on jo 1600-luvulta. Tullien ulkopuolella järjestettiin kaksi kertaa vuodessa karjamarkkinat ja jopa osa käsityöläisistä muutti viimeistään 1830-luvulla pysyvästi jo kaadetun tulliaidan ulkopuolelle. Kehitys liitosalueiden suuntaan alkoi siis jo sata vuotta ennen ensimmäistä liitosta vuonna 1939. Liitosalueiden ja kaupunkitilan kehityksen kysymyksiin paneutuvat tässä kirjassa eri näkökulmista Päivi Kuusenlaakso, Harri Lastunen ja Veli Pekka Toropainen.

Antoisia lukuhetkiä!

Kirjoittajat ja vuosikirjan toimituskunta